

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОМУНИСТИК ПАРТИЯСЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЫ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1959
АВГУСТ
23
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 168 (4396)

Өртөө 20 коп

Калмык АССР-ниң Дээди Совединге Калмык АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге СЭКП-ниң Калмык обкомунга

Улут байырлаа-биле—Россия күрүнезиниң составына калмык улустун эки-тура-биле киргенинден бээр 350 чыл болганы-биле холбаштыр Калмык Автономнуг Совет Социалисттик Республиканың ажылчы чоннарына, колхозчуларына болгаш интеллигенциязына, бүгү ажылчы чоннарынга СССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели болгаш Совет Эвилелиниң Коммунисттик партиясының Төп Комитеди ийги байыр чедирип, амыр-меңдизин айтырып тур.

Россия күрүнезиниң составына калмык улустун эки-тура-биле киргениниң оруу карачагыс шын оруу болганын төөгүдүг дурдуга бүзүредир көргүскен. Ол чорук улут орус улус-биле сырый харылзанын тургузар, оол материалдыг болгаш углан-бодал таа-биле бедик культуразына хандыкшыр органы калмык улуска берген. Никити дайында—хаанын эрге-чагыргага болгаш даштыкы чаалап алыкчыларга удур орус, калмык болгаш Россиянык өске-даа улустарынык дем каткан демисели СССР-ниң улустарының аразына акы-дуна найбардык харылзаларын тургузарына чедирип келген.

Хаанын Россиянык бүгү улустарының социал болгаш национал дардамдыкынын Октябрьниң социалисттик Улут революциясы кезе-шагда чок кылган. Политиктиг, экономиктиг болгаш культуруг хөгжүдү-үн калбак оруун бүгү националдарының ажылчы чоннарының мурунуга ол ажылды берген.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дүргүзүндө Калмык Автономнуг Республиканың ажылчы чоннары Коммунисттик партиянык удуртулгазы-биле болгаш Совет Эвилелиниң орус болгаш өске-даа улустарының акы-дуна дузаламчызы-биле үндезин социал чаартылаларын боттандырган. Көшкүн хожудай мал ажылдыг чурт турганын болгаш Калмыкка сайыр-бай улутурулг болгаш механизастаттыг социалисттик көдөз ажыл-агыйлыг республика болу берген. Колхозтарынд болгаш совхозтарының шалдырында муунуң тракторлар, комбайннар болгаш автомашиналар ажылдап турар. Бодунуң национал хевирлиг, социалисттик утка-шынарылг культуразын хөгжүдү талазы-биле калмык улут чедикшиктерин чедип алган. Эрткен үеде барык калба-биле быжык-быжык чок чо-

раан калмык улус ам дыка хөй санныг интеллигенциялыг—башкылардыг, эмчлерлиг, агрономнардыг, инженерлерлиг, литературанык болгаш уран чүүдүг ажылдакчылардыг болуп турар.

Партиянык XXI съездиниң төөгүдүг шийтирлер болгаш СЭКП ТК-ның ийги Пленумунуң шийтирлер экономиканы болгаш культураны улам ийги күчүгүдүрүниң кайгамчык чаагай перспективаларын совет улустун мурунуга ажылдып турар. Техниктиг деп-шилге болгаш мурунукы технологияны бүгү хөгжө-лөр-биле негиздеринге үндөшкөш, Калмык АССР-ниң ажылчы чоннары бо чеди чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн улам бедик көдүрү, улутуру бүдүрүгезиниң хемчээлини ийи катап улгаттырарын чеди алыр хүлээлгелиг. Көдөз ажыл-агый талазы-биле чеди чылдың төгүзүгүг чедир ээти бүдүрүрүн бол-гаш күрүнеге садарын үш ажыг катап болгаш дүгүт 2,3 катап көвүдөдүрү төлөвилеттирген. Калмык АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXI съездиниң салган сорулгаларын чедикшиктерин күөсөдирине бү-гү хөгжө-лөр-биле ийги бээр деп чүткүдүг улутулга болдурган, кайгамчыктыг эгелээшкенин үндүргөн—көдөз ажыл-агый продуктуларын бүдүрүрүн болгаш садарын көвүдөдүрү талазы-биле чеди чыл планының ооналгаларын дөрт чылдар дүргүзүндө күөсөдирин шийтирээш.

Улутуру болгаш көдөз ажыл-агыйны улам ийги көдүрүр дээш, культуранык, литературанык болгаш уран чүүдүг чечектелишкенин дээш демиселге кал-мык улус чаз-чаз чедикшиктерин болдурун күөсө түр бис.

Калмык Автономнуг Совет Социалисттик Республика делгезини!

Совет күрүнең күжүнү болгаш күчү-шыдалың үнер дөү—СССР-ниң улустарының бузулбас найбар-лы делгезини!

Бүгү делегейде тайбынны күчүгү чөлөпгичи бистин улут Төрөөн чуртуус—Совет Социалисттик Республикаларың Зиндиси делгезини!

Совет Эвилелиниң Коммунисттик партиясының удур-тулгазы-биле коммунизминиң тийлээшкени, бурун-гаар!

СССР-ниң Дээди СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ. ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ. СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ.

Калмык АССР-ниң Дээди Совединге Калмык АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге СЭКП-ниң Калмык обкомунга

Улут байырлаады — Россия күрүнезиниң составына калмык улустун эки-тура-биле киргенинден бээр 350 чыл болганынын хүнде Калмык Автономнуг Совет Социалисттик Республиканың ажылчы чоннарына, колхозчуларына, интеллигенциязына, бүгү ажылчы чоннарынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу акы-дуна-нын байырын чедирип тур.

Социал болгаш национал дарлаан Россиянык бү-гү улустарын, оол иштинде калмык улусту социалист-тик революция кезе-шагда хостан, экономиктиг бол-гаш культуруг хөгжүдүзүниң калбак оруун оларга ажылды берген. Совет эрге-чагырганың чылдарының дүргүзүндө Калмык АССР-ниң ажылчы чоннары Ком-мунисттик партиянык удуртулгалы-биле, СССР-ниң орус болгаш өске-даа улустарының акы-дуна дузаламчы-зы-биле социалисттик ханы чаартылгаларын боттанды-рган, бодунуң экономиканың бозулг чечектелиш-кенин чедип алган.

Ажыл-агый болгаш культура тургузушкунуга Калмык АССР-ниң кайгамчык улут чедикшиктерини со-циализмин чазарткыч улут күжүнү, Коммунисттик партиянык болгаш Совет чазактың ленинчи шыныч-рационал политиказының бүзүредиг херечизи болуп турар.

СЭКП-ниң XXI съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның ийги Пленумунуң төөгүдүг шийтирлер Совет Эви-лелиниң улустарының мурунуга болгаш оларның ара-

зында калмык улустун мурунуга улам ийги хөг-жүдүзүниң кайгамчыктыг перспективаларын ажылган. Калмык Республиканың ажылчы чоннары бо чеди чылда улутуру болгаш көдөз ажыл-агыйны, ылаң-гыла мал ажылды бүгү хөгжө-лөр-биле хөгжүдүр, тех-никтиг депшилгени дүгөдөдүрүгү үндөшкөш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн соокал чок бедикер, куль-тура тургузушкунун улам ийги калбартыр хүлээлге-лиг.

Калмык Автономнуг Совет Социалисттик Республика-нык ажылчы чоннары Коммунисттик партияны болгаш Совет чазакты долгандыр улам-на сырый каттыжар база күрүне планынын болгаш социалисттик хүлээлге-лери чедикшиктерин күөсөдир дээш, СЭКП-ниң XXI съездиниң төөгүдүг шийтирлерин амыдыралга бот-тандырар дээш, бистин чуртууска коммунизмин тий-лээш дээш моон сонгаар-даа мога чок демиселер дээрине РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели болгаш СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу быжык бү-зүрелин илергейлеп тур.

Калмык Автономнуг Совет Социалисттик Республика делгезини!

Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас найбар-лының үндөш—ленинчи национал политика делге-зини!

Бистин чуртуусун улустарын коммунизмин тий-лээшкени, бурунгаар бүзүредиг аппарат чылдар Совет Эвилелиниң Коммунисттик партиянык делгезини!

РСФСР-ниң Дээди СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ. РСФСР-ниң МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ. СЭКП ТК-НЫҢ РСФСР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БЮРОЗУ.

Бөгүн—СССРЭ-ниң Агаар Флодунуң Хүну. Бистин Төрөөн чуртувустун эрес-дидим оолдары— совет конструкторларга болгаш ужудукчуларга алдар!

Калмык Автономнуг Совет Социалисттик
Республиканы Ленин ордени-биле шаңнаар дугайын; а
СССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Ч А Р Л Ы Ы

Ажыл-агый болгаш культура тургузушкунуга Калмык АССР-ниң ажылчы чоннарының чедип алган чедикшиктерини демгелештирээш ба-за Россия күрүнең составына калмык улустун эки-тура-биле кир-гениниң 350 чыл болган оон холбаштыр Калмык Автономнуг Совет Социалисттик Республиканы Ленин ордени-биле шаңнаар.

СССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

К. ВОРОШИЛОВ.

СССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары

М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1959 ч. август 21.

Калмык АССР-ниң көдөз ажыл-агыйының
ажылдакчыларына Социалисттик Күш-ажылды
Маадыры атты тыпсыр дугайында

СССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Ч А Р Л Ы Ы

Көдөз ажыл-агый талазы-биле шыгараңгай чедикшиктерин дээш Ленин орденин база «Калмык болгаш Маса» деп алдын медал-ды тыгымсышаан, Социалисттик Күш-ажылды Маадыры атты дара-зында эитерге тыпсыр:

1. Дедов Федор Павлович—Барыш районда «Пролетаржы тийлээш» колхозтун даргазы.

2. Бомбишев Эрдие Мелдериевич—Барыш районда таразан № 112 совхозтун улут хойузу.

СССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

К. ВОРОШИЛОВ.

СССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары

М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1959 ч. август 21.

Совет Тываның 15 чыл оюнга алдар кылдыр дүжүт ажаап алышыкынын болгаш мал чемнеринин белеткелин дүрген болгаш бедик шынарлыг чорудаал! Чаагай дүжүт

ТУРАП. (Телефон-биле). Бип-Хем районун «Искра» көдөз ажыл-агый артелиниң тараа шалдырында 6 ла-феттик жаткалар, аңгылап ажаар кылдыр дөдөн 14 комбайннар ажылдап турар. Олар арбай, кы-зыл-тас, суза тарааларын кести-рип турар. Август 19-ка чедир 580

гектар тараа кестинген. Ол тараа-ны ам ажаап ап эгелзөн.

Комбайнерлер Е. Кирдеев, К. Коп-нев, Н. Седешев, М. Дарыймаз, Г. Крамаренко олар кезилденин хүн нормазын 150—170 хуу күөсөдир турараар.

Күрүне шыгжамырынга

ХОГУМ-ДАГ. (Телефон-биле). Чоон-Хемчик районун «Хорук-Даг» колхозунуң ажыл-ишчилери тараа-нын чаз дүжүдүг чогуур үезинде, чилириг чокка ажаап алыр дээш күженишкенин ажылдап турар.

Ам аңгылап ажаар арга-биле 235 гектар кызыл-тасты болгаш чинге-тарааны кестирген. Оон иштинде 20 гектарнык тавычалары бөдү-рүп бастырган. Гектар санындай ортума-биле кызыл-тастың 18,8, чинге-тарааның 15 центнер дүжү-дүн алган.

Баштайгы тарааны күрүне шы-гжамырынга кирип эгелзэн. Ам Чадзанык тараа хүлээп алыр тп

пунктузунче оон тараа сөөртөөр машиналар улай-улай шуужун чо-рун турар аларган. Херек кыр-жад 34 тонна тараа дүжүдүгүг аң-гылап.

Комбайнерлер Монгуш Коткар-оол, Монгуш Седен, Буулар Ала-оол, трактористер Буулар Согел-маз, Ондар Балыр-оол олар хүн бү-рүгүн амыл нормазын ажыр түөсө-дүн, тараажылар аразында чарыш-тың мурунукы болуп турараар.

Колхоз тарааның массалыг ажыл алышкынынын муруну чарында ситен белеткелиниң планын ажыр — 1020 тонна ситен чөлөткөзүн 1060 тонна кылдыр күөсөткөн.

„Коммунизмче орук“ колхозта

Каз-Хем районун «Коммунизмче-орук» көдөз ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери чазакшыныг хүн-ер тараа кезилденин шийтирлап турга-лаа дүжүт ажаап алышкы-нын калбак фронт-биле чорудуп ту-рар.

Артелиниң ховуларында тараалар-нын хөй кезин аңгылап ажаарында база дөрт кестирине таарымча-лыг кылдыр быжы берген. Колхоз-тун хову бригадаларының ажыл-ишчилери болгаш механизаторлары 650 гектар кызыл-тасты аңгылап ажаар арга-биле кестирген, оон иш-тинде 130 гектарын тавычалар-ын бөдүрүп бастырган. Колхоз

3800 гектар тараа культузалары-нын 90 хуужун аңгылап ажаар ар-га-биле ажаап алыр сорулгалын саа-ган.

Лафетчик Петр Дресляничков хүнде 15 гектар тараа кестирер норманы 30—35 гектар чедирип, хүн нормазын 200 хуу чедир күө-седип турар. Ол ышкаш Лафетчик Салчак Натип-оол хүнде ортума-биле 21—22 гектар тарааны тавы-чалай кестирип турар.

Колхоз баштай бастырылган 5 автомашина ишти эки шынарлыг тарааны күрүнеге дүжүдүрү-биле Кызылдың төп сайгарыга ооза-зынча чүдүрүп чоруткан.

А. Копорекшениң чурган плакаты.

Мурнакчы звено

ЧОДУРАА. Улут-Хем районун «Чодураа» колхозунуң Алаа-Ара-зында 500 ажыг гектар тарааны быжы берген болгаш ону ажаап алышыныг ажылдары эгелзөн.

Тараа ажаап алышкыны-биле мал чемнерин белеткериңең ажыл-дары даярлажы берген. Колхоз-тун ийги хову бригадалык мал чемнерин белеткөөр звенозу эш Ба-зыр-оолдун удуртулгазы-биле бо-лунга бердинген ооналдын чедик-шиниң күөсөткөн. Ол звено Хаал-Бажыны, Халчү-Ужунуң ситен шалдырында 40 ажыг сарааттары тургускан болгаш ам Улут-Шыттың ситенин ажаап ап турар.

Колхозтун баштаар чери болгаш партия организациязы чокка чаз мал чемнерин белеткөөр звенолар аразында социалисттик чарыштың түнелсин үндүргөн. Аңа эш Ба-зыр-оолдун удурткан звенозу бирги черин эгелзеп болгаш звенолар а-разына шилчир Кызыл тукут аа-ган база 150 рубль-биле шаңнат-кан.

— Ситен белеткешиниң немдө ооналдын күөсөткөш, тараа ажаап алышкыны чедикшиниң чорударында база-ла илдепкөлүг кирижир бис—деп, эш Базыр-оол чу-гаалзан.

Баштайгы хүннерде

АРЫГ-УЗУУ. (Телефон-биле). Улут-Хем районун «УТА 25 чы-лы» совхозта тарааларын оюк-диль-дикт бижыланан кезип турар. Кара-Чыраа участогунда 350 гектар суланы тавычалай кестирген. Оон 80 гектары бөдүрүп бастырган. Ол ышкаш 100 гектар сулазы дөрт кестириниң-биле ажаап алган. Тараалар эки бышпаалындан ситесип турар.

совхоз массалыг дүжүт ажаап алышкынын кырбөө. Ийги-лык болза-даа ажаап алышкыны тех-никт бижыланан кезип турар. Кара-Чыраа участогунда 350 гектар суланы тавычалай кестирген. Оон 80 гектары бөдүрүп бастырган. Ол ышкаш 100 гектар сулазы дөрт кестириниң-биле ажаап алган. Тараалар эки бышпаалындан ситесип турар.

Четпестерни дарый чайладыр

Барыш-Хемчик районун «Совет-Тываның 5 чылы» колхозу эйбек дүжүтү ажаап алышында бар тур-ган 7 комбайннар болгаш дүжүт-луг комбайннар сөөртүр 2 тра-кторну септеп, сепилг 2 шаян, 3 хову туралгаларын дерип, 6 тергени септеп, оларга 6 хазыжкы кы-лып, 20 айыр, 16 ыш хүткө, 10 хол дырбаажы кылды алган. Устүнде чедикшиктер-биле чеге-лештир №1 хову бригадасына (бригадир эш Шулу) хазыжкы турар Улут-Алаа, Кудугуй тараа-лары ажаар сепилг шаян аң-гылашкан.

Оон ийги №2 бригаданың Бута-Белдир, Той-Арты, Шык-Асы ич-чаар тарааларында сепилг шаян-нар чок. Бригаданың комбайны тараа сөөртүр 14 тергениниң че-дирин септеткешин болгаш ол тер-гелерин тараа урар хазыжкыны тургузайды чок болуп турар.

Ажаап алышкыны үезинде бар хол чүве автомашиналар турбөж колхозта тараа сөөртүр 6 автома-шинанык чүлө чыгымы ажылдап турар. Машиналарын сепилгекки кылыр хемчег мынчага алдынай-калган.

ОБЛАСТЫҢ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

К. ОНДАР-ООЛ,

О. ЭНЗАН,

С. КАНДАН,

О. БЫЧЫЛДАЙ,

С. ЧАМБАЛ-ООЛ,

О. БОРА,

Т. СЕВЕК-ХУУРАН,

Чоон-Хемчик районун «Больша-вик» колхозунун хойузу.

Сүт-Хал районун «Иштин» кол-хозунун сазанчызы.

Бай-Тайга районун «Тийлөгө» колхозунун хойузу.

Барыш-Хемчик районун «Кызыл-тараачын» колхозунун сазанчызы.

Өвүр районун «Төргалыг» колхо-зунун хойузу.

Сүт-Хал районун Киров аттыг кол-хозунун хазан ажаакчызы.

Улут-Хем районун Ленин аттыг колхозунун хойузу.

ЧЕЧЕН ЧОГААЛ БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ АРНЫ

АЛДАРЛЫГ УШТЕР

Чырык аян

Угу биле Койгун

(БАСНЯ)

Хүн даг бажында савалышкан. Хеле ой иштин шыа алы берген. Хойлар серинге амыраан чүе дег халегеде шынык берген шылаан олтан чораяннар. Ондар Барымович ойну куду алы шомукташ, бетини хойларын баары-биле эртерге хой хой ээин эскер таппаш, кесек каа дагыны өрү сит дэн. Хойлар кудуруктарын хол чайгаан шылаан далайынактылаан, хураганнар—ба-а! ба-а!—кылдыр алгыржып, халеп чоруй оожургай берген. Малчын ийнестерди хойларын да шагда-ла челе берген, азын баглап каан, хойларын дескиндир кылашпаш чор.

— Анчы болгаш, эрел-даа кончуг болдур ийи!— деп башкы Бүрбү чугалады. Малчын дөштү өрү буттарын бедик-бедик көдүргүлөш, хере-хере баскылап үнүп олур.

— Мыды, кылаан мал ажылынга база-ла херек болдур ийи, калар-чылар үргүлчү-ле айт мушул алгач чоруй эвес—деп колхоз даргазы Монгуш Дюпур-оолович Дюптугу ол кылашты үнелеп чугалады.

Машынамы даг эленте тургузуу каан, бис база-ла хойларже башкы үнүпүтүс. «Алардыг үштер» көркүсөш, четикпейн үнүп бар чор бис. Фотограф шагда-ла мацан үе берген, малчынның чанында чор. Малчын кезек хараппы тур.

— Оларын канчан танып алмыр! Хураган-хураган-биле дөмей-ле ийген. Шунту-ла ак-чайт чүе шыкажы—дидим.

— Хо-ло, малчынның ол хире-лиг эндес болбас ийикпе, дүне-да болза тып эскер ол—деп, колхоз даргазы чугалады.

Шылаан-ла Ондар Барымович кезек харап турун-туруп, хойларын аразынче шымын-ла кирди эвес-пе. Оон бир узуг ак хойну тулуп алгаш, оон калчан бажын суйлап тур. Хой эргелиг ээин таныр болгаш, оон деспейн, чаш көрүп тур оң.

— Ба-а!—кылдыр хой алгы-рыптарга, чингезе үнөр-биле ба-ла-ла «ба-а, ба-а!»—дешкен соон-ла, хойлар аразындан ак-ак хой-гунар шылаан үш хураган демги хойле дешкедей араак, маннажып келдилер. Малчын оларын чорге-лештир тулуп алгаш:

— «Алардыг үштер» дери бо-ла болгай!—деш оларынң ман-гай баштарын база-ла суйбай ту-дуп каап олур.

— Ах, чараштарын! Мындыг чараш малдарга тып-даа ат берип-тир силер! Алардыг-даа болбайн кан-чаар. Кончуг ховар чүе-дир бо—дидим, а Бүрбү башкы шагда-ла аппарды-биле шыгаай берген, чы-мылаткан тур.

— Адыр, адыр, ам база катан...

Бис ам хураганнармы сонугурп көрүп тур бис: үжөлөн чыгыс хепке куткан чүе дег, деп-ден, ак-ак, дымдыраш-дымдыраш дүктүг, чүе бирөөнүн кулактыр кы-амы, миймистары үнүп олурар. Бис ону эскеринден арай онзагай-дыр деп чугалажып тур бис.

— Неси эгезинде тоттурун тур-ган бо, акым?

— Чаа төртүтүген дээрзинде арай таарым турган. Мынчанга дегин кижж тедештирп өрөткен. Ам болар алдырбас—чор өрттөл чоруй барганнар. Бис оларын база тускай чегерип турдугус.

Хураганнарның семис шымыра болгаш дүкүрү-даа кончуг.

— Хой бүрүгү бо хойлар шы-лаан, мынаны ийи-ийи, үш-үш кылдыр ийнесте турар болза зар!—деп күдөмкөн чугалады.

— Уштен, дөртөн ийнестер тава-рылга ховар чүе бо—деп бистин-биле кады чораян эш Базыр чугалады.

— Ийнестер чорук малдыг ажалгазында кончуг хамаржар. Бистин бо малчынның боданында дөртөн ийи баш хой ийнесте турар-дыр. Бербеспе: мында белги 126

баш апарды. 100 баш хой ийнестер болза—300 баш апар, ол каймы хире-дир—деп, колхоз даргазы санап тур.

Оон биче болганда каларчы улам-чылап чугалады:

— Эйт, сүт, дүк бүдүр таалам-биле чеди чыл панында көрдүген сорулган чедип алырынга бистиң колхоз үлүш килрип, бодунун паны чөре ажыр күсөдип шыдаар. Ол таалам-биле бисте куразырлар бар. Бистиң колхозта ам чүе төртүр хой 417 баш-тыр, мээд хүлөөлөм шору болдур ийи. Оон 402 хой төрөөн. 447 хураган-мын мени камгалап алдымыс.

Оон соонда олардан мал ажылынга каландан бээр ажылдаанын айттырдымыс.

Малчын бичи-даа боданын чугалады:

— Бис шагдан бээр мал ажылы-биле таныш-даа болурусса бистин областың чоручу малчыннарның арга-дуржулагын дымаш, өрөтөп, ону ажылынга ажытаарын база күсөп чоруйтүс бис. Хойну бир чылда ийи элештиргеш, ийи удаа хураган алыр арта турган. Ол арта-нын элөөн хой малчын эштер ажы-лап турар. Бис база-ла ол артагы хереклеп деп турар бис. Хойну үтүк-үтүтөп, чылаа-чөтөп, чүс-чүсөтөп элештирер, мычаар болза хой кидин төрүп турда ажалы-рай бербес.

— Бир чугула чүе—малдыг ажалгазы—деп колхоз даргазы немен калды.

— Ол шын малчын, чылдын каймы-даа үезинде малчын кидиниң кол кичер чүе—малдыг ийи-ху-рин, «дек-чымын, калжа-хоразы, олар-калды болдур ийи—деп эш Шарапни уламчылап чугалады.

— Силер дүк таалам-биле кан-дыг планыг силер?—деп айттырдымыс.

— Ам дээрзинде бир хойдан 2,5 кг алыр жүзүлүг бис. Эртен чылын хой бүрүдөн 2,3 кг болган. Ам бо чымын бо «Алардыг үштер» шылаан хураганнар-биле катат панымыс чугаа чок күсөттирер-ле деп бодап турар бис...

Чаткан ааржы дег өөр хой эк чайт апарган аалче уландыр чикти кулу алы хураганнармын адрети алган, алгыржы, кышкыжы сөктүп бар чор. Ол хамык хойбун соонда областың сурагыг мурун-чыг малчыннарның бирөөн област Сөвединиң депутаты Ондар Барымович Шарапни шылаа азын мушун алган, бо чеди чылда чаагай сорулгаларын канчаар чедип алырын дугайында хайнышкынын болгалары-биле бурунгаар көрүп алган чорутп бар чор.

Л. ЧАДАМБА.
Чөөн-Хенчик район,
«Икра» колхоз.

Онаа, мерген шылааралдыг Орус чогаал эртинге Толстойну турган черин Топтап көөр дөш айткандымыс.

Тыла чурттуг оолдарын Аян чоруй чогун деп, Тынмы шылаан хайырадыг Ала Москвам үдөп калды.

Чимис болгаш хамы, шарлаан Чигир жогаан көстүп чыдар, Чидиг кызы чечек шылаан Чинге өрүк бисти чалаан.

Уран сөстүн чурукчузу Улут гений Толстойну Копкалап каан ийи-биле Кожа бекеш чоруттувус.

Мынче улаан чүрөктө Мейлишкен көвей чечек, Качыгдалың сөгөзө шылаан Калбайың үчүрөткөш.

Күзеливис сергедип көр Күштүг угаан дигер көөр Калтагың кайтатаным Караавыска көстүп чыткан.

В. ЭРЕНЧИН.

Малчын кыс

Мычан күсөөр чайын чүе. Райтүскөөн сөөрүндө Тарып каган чечектерин Таалай берген көрүп тур мен.

Торту тонуг, дорул курут Долбананган чактарыг, Доруг алыг бир-ле ууг Дөзүналдыр челип келди.

Кек-ле тонуг дөзүгү Алабеш кылдыр дүк халааш, Ууун тынып баглааш орта Уран шевер донай каалты.

Кылаан хром салыктары Кызырады башып кел-чор, Сарыг шокор аржылап ужу Салгып келеш, теле каалты.

Малчыннарның хурамында Демги кысты кезе көрдү. Дөдө шаңгал—Ленин орден Дегем хөзөөн чайлап турду.

Т. КЫЗЫЛ-ОЛ.

Чараш карак

Кара-кара каракчыгаш, Байгачыктыг чараш карак. Карангыда оду чайнап, Каттырмап келир карак.

Чорукка-даа, ажылга-даа Човагда-даа, дыштыгда-даа, Кала-даа бол, чоранында Кагбас, утпас кара карак.

Эртемерге, бергелерге Эштежип көр чараш карак. Эйти-сөөктү чымчылар Эй көрүп келир карак.

Тынмы берген, чүрөө берген Тергини кара кымын караал? Демил-демил, демилдейим. Тыва кыстың караа дийи!

О. СУВАКПИТ.

Чурукта: каларчы О. Б. Шарапни.

Совет Тываның 15 чыл оюнга уткуштур

Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлүн хөгжүлдөзү

Бо чылдың октябрь айда тыва угу Совет Энциклопедия уластары-ның байыралдыг угу өг-бүзелине киргенден бээр он беш чыл болганын өөрүшкүгү, аас-кешиктиг оюну байыралам эртерер. Бо кыска үеңиз иштинде тыва уластуң ажыл-агыйың болгаш култураның чедикшиңниг хөгжүлүгүне калың орус ажыттыгын.

Он беш чылдың дургузунда совет Тываның арны таныткымыс кылдыр эскерилген. Тывага социалист-тиг чарыкталарың угуг чедип-кишери, арттарың суражуй бергени, ажыкчы чоннарың материал-дыг амдыларың үндөсүн-биле өкжөөн, өкжө билбес чорукту ууттааны болгаш тыва уластуң чуртталгалың өскө-даа хой-хей эскеринкинер социалисттик утка-шыварың, национал хевирлп кул-тураны болгаш литератураны улам ийи хөгжүлдүгү таарыкчалыг байтай тургускан.

Амгы үеде област 125 клуб ал-бан черлери, 895,3 муң хире сая-ныг ном фондулуг 110 библиотекалар ажылдап турар. Чеди чылдың планында 300 муң хире номнардыг област библиотеканыг тузаны көрдүгөн. Кино үндүрер 139 черлер болгаш көжүг чорутуу кинозалар, кинофильм сыйгарып турар контор бар, дегем экраныг кинотеатр-ны тулуп турар. Бот-тымынгуу уран чүүлүн 421 бөлүмнери ажылдап, оларга 5400 кижж килжн. Көдө чонун културалыг негелде-лин хандырамынга бараан бооп турарлар.

Област төвүндө ангыда Чалы-на хоорайда урууларын музыка школазы болгаш бот-тымынгуу уран чүүлүн театр амгыттынар, а Кызыл музыка школазы ооза ажылдап турар.

Областың ном үндүрер чериниң планын булгаар чыда бүтүр-ле план-дыктың, көдө ажыл-агыйың,

чечен чогаалың оп-он номнарын үндүрүп турар. Оларын областың 19 ном салгытарын дамчытыр чонга тарайды турар. Чыл келген турум-на номнарың саны, хемчээ-ли, тиражы көвүдөн турар. Чүге 1959 чылда ном үндүрер чер 72 аттарга 40300 тиражыг номнарын тыва чогаалчыларын 23 саныг тускай номнарын үндүргөн, оларын тиражы 64000 кесек четкен.

Култура хөгжүлүгүндө тодар-гай чиктери-биле областың музейиниң чурттарың-даа, чечен-бүдүк материалдың чурумаларың-даа, хөгжүм-ли театрының болгаш концерт-эстрат буюуунун репер-туарың-даа, ырым Бүгү-өшөл нигилистичини Тыва салбырың дугайың-даа, култураның болгаш уран чүүлүн өскө-даа албан чөре-лерин дугайын чугалап болур. Кол чүе ол албан чөредерде ортума, дөдө өрөдиге черлерин дооскан оп-он тускай эртемниг кижилери: артистерин, чурукчуларын, композиторларын, чогаалчыларын болгаш өскө-даа национал кадрлар-нын өскөн, ажылдап турары болур.

Олар дуги чаа-ла өлгөргө чурттап чорая болза, ам анык тыва инте-лигентияның баулу-ла төлөөлери озу бергенер. Олар болуун чо-нуга шымын бараан бооп, ажылдап, чурттап турарлар. Тыва чогаалчы-лар, композиторлар, артистер, чур-укчулар совет Ада-чурттуг, күш-ажылдың маалыраарын, коммунизм тургузуу турар совет кижилер-ни мактап ыраан чечен чогаалдар-ны, эки музыкаларын, чагай ову-кенирлерин, чараш чурумаларын тургузар дөш бүгү-ле күштерин, билгелерин берип ажылдап турар-лар.

Тыва литература анык-даа бол-за, чыл бүрү аңаа чаа-чаа үлүк-терин болгаш шүлүктерин, рас-сказтарын болгаш тоожуларын, оче-лдерин болгаш шилерин берип ту-

рар. Оларын бистиң шүлүкчүлөр-үмөс, прозаиктерин, драматурга-рымыс чогаалын турар. Оларын «Улут-Хем» деп алмаанакта парзал турар. Оң тыва дылдызы 15 удаа, орус дылдызы 4 удаа үнгөн. Тыва чогаалчыларын расказтарын болгаш шүлүктерин чымчыл-лары орус дым кырында база үн-гүлөт. Оларын «Тываның шүлүкчү-лери», «Тыва дугайында расказ-тар» деп алаан.

Тыва литератураның хөгжүл-дөсү бистиң хоочун чогаалчылары-мыс С. К. Тока биле С. А. Сарыг-оол улуз салышкынын кил-гелер. Олар тыва бижик чогаат-тыгыныңмун сөөлүндө чылдарын боор-ле аны-бүрү чогаалдарын бижип келгенер. С. Токаның «Араттың сөөгүн» бирги болгаш ийиңи номнары-биле совет номчу-чулар танышкан болгаш оларын таланында белик үнеледи алган.

Амгы үеде автор ол чогаалың түшү нөмүн бижип турар. Орус, украин, казах, польш, чех, анган, немец болгаш өскө-даа дылдарда өтүлдүртүлгөн «Араттың сөзү» тыва литератураның бирги прозалыг улуз чогаалы болур бол-гаш оңу хой нийти бедик үнелер, анык тыва литератураның шыгара-нан чогаалы деп көрүп турар. Оң дугайында казах чогаалчы Муктар Ауэзов мынчаар бижкен: «Октябрь тилкениңден сонгаар акы-дуңма уластарың чаа уран чүүлүн бүгү-ле алдырары өң-не биченден эгелдеш, канчаар-даа аазок дүргө-ни-биле хөгжүп турар апарган. 1930 чылга чедип ужу-бизик чок чораян тызалар шылаан мындыг угу-бени А. М. Горькийниң аяны-биле бижкен бодунун реалисттик романын бижип турар апарган, а оң автору Салтак Тока бүтү чонга билинип, социалисттик реализмниң онзагай чуркучузу болуп турар. Шыныг тодаргай национал-төөгү талазы-

биле чырыткылаңчак болган дигит ову-хевир болур Тас-Баштыг болу-нуң кижж мөзүтүнүг талазы-биле оларын чуртталгалың оруктары болгаш аажы-чактары, арын-шы-райы, чурумалары сыр өскө-өскө болза-даа Горькийниң Нилонаны-биле ханы төрөдөшкөк бооп турар». Чогаалчы болгаш шүлүкчү С. Са-рыг-оол проза талазы-биле расказ-тар болгаш тоожулар, шүлүктер бижип турар. Оң шүлүктеринин бол-гаш расказтарының алды нөмүн үндүргөн: «Саны-Мөгө», «Чырык хун», «Совет Тыва» болгаш өскө-даа. Оларын бирөөн Москваның «Совет чогаалы» деп парлыга че-ринге орус дым кырында үнгөн. Ону «Шүлүктер» деп алаан. Оон ангыда 1958 чылда авторнуң «Бай-лаа чуртум» деп улуз нөмү үнгөн. Оон номчукулар «Белек», «Эрти-нелик колхоз» деп тоожуларың-даа, «Маскажы», «Соругда» болгаш өскө-даа расказтарын база «Алдын-кыс» деп шүлүктерин болгаш ты-ва аныктарың анык чогаалдары апарган хой-хей шүлүктерин нөмчүп болур.

С. Сарыг-оолуң чогаалыга ажы-лымың кол темасы тыва уластуң эртен үеде аар-берге байдалы бол-гаш улуз Ленинниң номналынын чырык хунуңуң ачым-биле аас-кежи тыпкан чаа Тываның ажыл-чы чоннарың амгы чуртталгазы бооп турар. Ленинниң номналың хун херек-биле дөмөжөш, оңу чо-гаалчы мынчаар шүлүктөп турар: Аламын Ленинниң Алтын чарым хүндө чырык — Амдыралым минге быжыг Ажык оруун айтып шаңнаан. Ам үеде С. Сарыг-оол «Ангыр-оолдун сактылышкыны» деп тоожу бижип турар. Ийи шаңалыг нөмүн Тыва үезинде чурттап чо-раан аяны оолдун берге амдыра-лы чугалап турар.

Хоочун шүлүкчүлерин бирөөн С. Пюрбю үгөн чылдарын эгелен бижкен, шүлүк-даа, шин-даа би-жир. Оон баштайгы нөмү 1929 чылда үнгөн «Анык чогаалчылар-га дуга» деп дептерженте. Ол ном

анык чогаалчыларын эстүреринге ужу-дугалыг болган. Оон «Об-тэбрь» «Кымыл көш», «Чыргал-бай», «Чечек» болгаш өскө-даа хой шүлүк чогаалдары совет Тываның ажыл-чы чоннарың эки билинир, оларын чамалымы орус дым кы-рынга өтүлдүртүлгөн.

Ол, орустун классиктиг болгаш совет чогаалчыларын дыла хой чогаалдарын тыва дылче өтүлдүр-гү. Шүлүк чогаалдарыңдан ангы-ла, совет авторларын «Любовь Яровая», «Орус кижилер» болгаш өскө-даа шилерин өтүлдүргөн. Оон А. С. Пушкинниң «Евгений Оне-гин» деп романын өтүлдүргөн ты-ва литературга улуз ужу-дугалыг бооп турар.

Анык шүлүкчү Ю. Кюнезегин «Ховуун алаалары», «Найрал-дыг туту» болгаш «Шүлүктер» деп үш ном үндүргөн. Сөөктү чымчыл Москваның «Совет чогаалы» деп парлыга черинге орус дым кыры-

га үнгөн. Оон шүлүктеринин тема-зы амгы үеңиз: найралдыг, Совет Тываның ажыл-чы чоннарың дугайы.

Амгы үеде Ю. Кюнезегин литера-тураның дөдө курууңа өрөтөп турар болгаш чаа шүлүктерден ан-гыла, «Улут-Хемниң үгөн бажы-да» деп тоожу бижип турар. Ийи Тоожуң аныклары бодунун тайга-чуртунда чаа амдыралың канчаар тургузуу эгеленин чугалап турар. Тыва шүлүкчүлөр болгаш чогаал-чылар Б. Ховенмей, Л. Чадмбо, С. Самба-Юнгул, В. Эренчин, А. Палыба боттарының шүлүк-терин, расказтарын бижип, орус ды-лап тыва дылче, тывазында ору-нунче өтүлдүрүп турарлар. Кижж бүрүгү тускай нөмчүг азы өтүлдү-ргөн чогаалдыг.

Оларын чогаалдарының темасы база-ла улуз Октябрьдан эгелен амгы үеңиз амдыралыңа чедип аны-бүрү бооп турар. Октябрь ду-га үгөн. Оон шүлүктеринин тема-зы амгы үеңиз: найралдыг, Совет Тываның ажыл-чы чоннарың дугайы.

Област чурукчулар болуу бээр. Олар РОФСР-ниң чурукчулар өнелигин Брасовск салбырын чуруга бундурду мастерскаа-зында каттышкан. Олар бойдуштуг (Төңүзү 4-ку арыма).

Композиторлар-биле артистер боттарының чогаалдык ажылы-нын талазы-биле сүмелерин болгаш савалдарын үргүлчү солчуу ту-рарлар.

Чурукта: РСФСР-ниң алдарлыг артист Муңуз Кара-кыс биле композитор А. Чыргал-оол.

Фотоу: В. Лутковтуу.

Ындыг чүве база болгулаар

(ШООДУГ)

— Ажылдап билбес-тир силер! Мычаар ажылдап болбас!

— Мен черле чүңү-даа билбейн дир мен—деп, келген кижж чүвениң ужурун тып алырын дидим эвеси биле орадажы-дыр. Мен-даа база ла чүңү-даа ужурун тыппайн, аң-галай берген олур мен.

— Силерниң черле чөгүм билир чүтөөр-бар бе? Массалыг ажыл-дар уттундурган! Байыралаа угу-куштур каныг-даа белеткел чок! Хир-бок деп чүве баш апкан! Силерин ол өң-биле кады шырбы-ундур болза эки-дир!—дөш, аас-даа ажыдар чай бербес.

— Мен черле чүвениң ужурун чугалап көрейин, дарга...

— Чо! Чугаа херек чо! Ажыл-даар херек! Билдирер бе мыңар? Ажылдаар херек!

— Мен черле азын тыппас мен...

— Аа, азын тыппас-тыр силер, але! Ажыл баксырткан ужурун са-гындырышкан, шыныг дондудуп тур мен! Дарга бо дугайында ду-жаалды алган соонда, ам азын ты-ва бээр силер!

— Мен силерниң моонарын чөп-сүмес! Кала-даа хондулар мен!

— Айтышкың бээрде, силерден чөпшөөр айттырбас мен! Дондуда-нын хоомайлар болзунара, хону-дандар. Барып немедип алыңар. Мен аңаа удуралмас мен.

Култура бажының директору ширини-биле үне берди. Мен ам-на утап каалтым: Чогуңда көдө клуб эргекчизиниң орунуга ол дарга Култура бажының дирек-тору дамчытап каапта берип-тир. Ажылдың иштинче кирбесе, мындыг чүве база болгулаар.

С. ПЮРБЮ.

